

УДК 378.015.31:17.022.1:378.6:61-057.875

DOI: [10.35619/pse.vi4.97](https://doi.org/10.35619/pse.vi4.97)

Анатолій ВИХРУЩ

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
Тернопільського національного медичного
університету імені І. Я. Горбачевського,
м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0002-4177-4614
e-mail: anatonlwychruszcz@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЗДОБУВАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. В останні роки підвищується рівень зацікавленості питаннями методології. Це дасть змогу наблизитися до розуміння закономірностей розвитку педагогічних систем і особистості, уникнути помилок в організації освітньо-виховного процесу. Підвищення теоретичного рівня учасників освітнього процесу дасть змогу системно оцінити вплив методології на методику, поліпшити систему професійної підготовки в ЗВО. Серед основних завдань методологічної культури на теоретичному рівні доцільно узагальнити досвід польських авторів з питань поєднання педагогіки і філософії, дидактики творчості. Подальший пошук потребує системної ретроспективної оцінки педагогічних явищ, розуміння компаративістичних засад розвитку науки, передумов реалізації пропозицій експертів Римського клубу щодо інтегрального мислення. Зокрема польські фахівці звертають увагу на методологічні аспекти дискримінації у процесі досліджень, особливості вивчення сексуальності дітей, подолання кризових явищ, теоретичні засади утвердження цінностей, педагогічну персонологію. Доцільно виокремити питання рівня методологічної культури здобувачів вищої освіти. Зауважимо увагу до переваг і загроз штучного інтелекту.

Ключові слова: методологія, культура, здобувачі вищої освіти, розвиток, творчість.

Постановка проблеми. Питання методологічної культури учасників освітньо-виховного процесу не втрачає актуальності. Глобалізація, системні кризові явища, війни потребують нового рівня психологічного захисту особистості, модернізації теоретичних засад педагогіки, інтеграції зусиль представників різних наук, використання переваг компаративістичного підходу.

Мета статті – узагальнити інформацію про теоретичні та практичні аспекти розвитку методологічної культури. Виявити можливості використання зарубіжного досвіду в закладах вищої освіти нашої країни.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Для розуміння важливості результатів досліджень доцільно виокремити окремі результати українських педагогів. Насамперед відзначимо важливість праць С. Гончаренка, якого можна назвати засновником методології в українській педагогіці [5; 7]. Підкреслимо

перспективність праці «Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення» [6].

Своєю чергою, О. Сухомлинська визначила методологічні засади в історії педагогіки: нею виокремлено п'ять найважливіших тенденцій в історії педагогіки методологічного рівня: «1) зосередження на проблемах української (або вітчизняної в рамках радянської чи імперської) педагогіки; 2) перевага на персоніфікованому висвітленні історико-педагогічного процесу, навіть коли тему визначено як проблемну; 3) зосередження уваги науковців виключно на періоді кінця ХІХ - першої третини ХХ ст. як найбільш плідного в розвитку педагогічної думки й освіти і «зручних» через наявні джерельну базу й історіографічний опис проблем освіти та виховання; 4) тенденція до регіоналізації проблем, коли в предметному дослідницькому полі виокремилася регіональна проблематика (Галичина, Волинь, Східний регіон, Буковина) як віддиференційована складова розвитку історико-педагогічної науки; 5) тенденція до висвітлення, особливо в дисертаційних дослідженнях, різноманітних методологічних підходів, які існують у сучасній гуманітарній науці, з екстраполяцією їх на педагогічну та історико-педагогічну науки» [22].

Важливими є пропозиції щодо тематики досліджень, закономірностей періодизації розвитку педагогічної науки, врахування регіональних особливостей тощо [20; 21; 23]. Не втрачають актуальності важливі праці Н. Гупана [9], Є. Хрикова [24].

На особливу увагу заслуговують висновки Н. Ничкало, яка підкреслює важливість процесу «...зближення професійної й академічної освіти, що цілком закономірно для інформаційного суспільства, де пріоритетними стають проєктні освітні технології», на конкретних прикладах відомих педагогів аналізує етапи особистісного зростання дослідників (Р. Гуревича, О. Дубасенюк, Н. Бідюк) [16].

На часі праці В. Гриньової, присвячені теоретичним засадам і практичним особливостям розвитку педагогічної культури. Для сучасної педагогічної науки актуальними є праці О. Семенової. Доцільно виокремити новий напрям досліджень, який українські вчені назвали освітологією, виокремивши низку перспективних завдань: «Цілісне дослідження сфери освіти у різних площинах, вимірах, співвідношеннях та взаємозв'язках з метою виявлення закономірностей і тенденцій розвитку; аналіз освітологічних процесів, що відбувалися, відбуваються і будуть відбуватися у виявленні точок «біфуркації» та найбільш важливих чинників впливу на освіту з метою футурологічного прогнозування розвитку; опис і співставлення різних освітніх систем з метою виділення загальних характеристик та притаманних їм особливостей; прогнозування розвитку освіти, аналіз і вироблення принципів освітньої політики; окреслення категорій наукового апарату; створення методологічної бази для прикладних досліджень у сфері освіти; розроблення фундаментальних проблем» [17].

На думку О. Лаврентьєвої, методологічну культуру вчителя потрібно розглядати як «...культуру мислення, специфічну до сфери освіти, засновану на методологічних знаннях, уміннях, навичках, здатності до рефлексії, науковому обґрунтуванні, критичному осмисленні й творчому застосуванні певних концепцій, форм і методів пізнання, управлінні й конструюванні педагогічної теорії і практики з метою вирішення професійно-педагогічних проблем та осмислення власного педагогічного досвіду» [14].

Своєю чергою, В. Кравцов методологічну культуру майбутнього вчителя пропонує розглядати як «...цілісне багаторівневе і багатокomпонентне утворення у структурі його особистості, що містить знання педагогічної методології, володіння методами і методологією наукового пізнання, розумову діяльність в контексті методологічної рефлексії, розвинуті здібності критичного аналізу педагогічної дійсності систему інтеріоризованих педагогічних та загальнолюдських цінностей, котрі визначають професійну свідомість, філософію педагогічної діяльності і детерміновані властивостями інтегральної індивідуальності» [12, с. 112-113].

Перспективними є пропозиції щодо практичних аспектів розвитку методологічної культури майбутніх учителів: «розуміння процедур, «закріплених» за категоріями філософії і за основними поняттями, що створюють концептуальний каркас педагогічної науки; усвідомлення понять освіти як ступенів сходження від абстрактного до конкретного; установку на перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної діяльності; спрямованість мислення вчителя на розвиток педагогічних методик; потреба відтворювати практику освіти в понятійно-термінологічній системі педагогіки; прагнення виявити єдність і спадкоємність педагогічного знання в його історичному розвитку; критичне ставлення до положень і аргументів, що лежать в площині буденної педагогічної свідомості; рефлексія з приводу передумов, процесу і результатів власної пізнавальної діяльності, а також руху думки інших учасників педагогічного процесу; доказове спростування антинаукових позицій в сфері педагогічної діяльності; розуміння світоглядно формувальних, гуманістичних функцій педагогіки» [13, с.115].

Актуальними у цьому контексті є наукові праці О. Городинської, яка ґрунтовно аналізує особливості методологічної культури вчителя іноземної мови [8].

Свого часу нами запропоновано авторську періодизацію розвитку дидактичних систем. В одній зі статей зверталася увага на важливість ключових слів за допомогою яких «...можна наблизитися до об'єктивної самооцінки, визначити сутність проблеми, дійти до розуміння закономірностей освітнього процесу» [2, с. 23].

Подальшого вивчення потребують методологічні аспекти ігрової діяльності, основи історії дидактики, закономірності утвердження системи цінностей в молодіжному середовищі [1; 3; 4].

Актуальними у цьому контексті є результати досліджень польських колег. Своєрідним лідером взаємодії вчених двох країн є Н. Ничкало. Достатньо згадати спільні форуми, конференції, наукові публікації, захист дисертацій. Особливу увагу доцільно звернути на X науковий форум Україна – Польща «Освіта для цифрової трансформації суспільства».

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед звернемо увагу на визначення поняття «методологія». У педагогічному словнику видатний польський педагог В. Оконь виокремлює два аспекти методології науки. По-перше, загальна методологія, яка спрямована на вирішення проблематики загальних методів і наукових систем. По-друге, методологія, яка вивчає наукові основи окремих наук. Щодо самого поняття, то, на думку автора, методологія є наукою про методи наукової діяльності, яка спрямована на способи підготовки і проведення наукових досліджень, опрацювання результатів, побудови наукових систем, їх фіксацію в мові й письмі [34, с. 236].

У багатотомній праці «Педагогічна енциклопедія XXI століття» С. Палька (Stanisław Palka), автор книг «Методологія. Дослідження. Педагогічна практика»; «Основи методології досліджень в педагогіці»; «Поєднання методологічних підходів у теоретико-практичній педагогіці», опублікував дві статті: «Методологія педагогічних досліджень» і «Методологія педагогіки». Автор розглядає методологію педагогіки як складову методології науки, науку про методи, підкреслює значимість математики і логіки, виокремлює чотири пріоритетні завдання: визначення наукового статусу педагогіки; проведення педагогічних досліджень; створення наукових систем, теоретичних засад, наукових шкіл, обґрунтування термінології, достовірності, кореляції, детермінізму педагогічного процесу [35, с. 209–210].

Аналіз теоретичних засад і практичного досвіду польських колег дає змогу виокремити декілька важливих тенденцій. Насамперед відзначимо увагу до світового досвіду. Численні переклади праць вчених з інших країн дають змогу оперативно реагувати на виклики сьогодення. Відзначимо значне збільшення електронних книг, аудіо і відеоматеріалів. Щодо теоретичних аспектів методології підкреслимо давні традиції польських дослідників. У 2006 р. М. Краєвські (Miroslaw Krajewski) підготував аналітичний огляд досліджень методологічного спрямування. Він виокремив 54 педагогічних журнали, в яких розглядалися питання методології, 32 журнали фахово-методичного спрямування, 9 Інтернет джерел і 270 книг, назви яких доволі красномовні: «Герменевтично-феноменологічна перспектива досліджень у педагогіці»; «Теоретичні й методологічні підстави антропологічної педагогіки»; «Методологія наук»; «Засади педагогічних досліджень. Стратегії кількісні та

якісні»; «Основи статистики для психологів, педагогів, соціологів»; «Методи історико-освітніх досліджень»; «Елементи педагогічної діагностики»; «Методологічні проблеми праксеологічної педагогіки»; «Загальна педагогіка з методологією»; «Гіпотеза в педагогічних дослідженнях. Порадник для студентів»; «Контексти і методи в історико-педагогічних дослідженнях»; «Методи аналізу наукового тексту»; «Онтологія, теорія пізнання й загальна методологія наук»; «Біографічний метод у соціології»; «Методологія педагогічних досліджень середовища»; «Модель науки»; «Наукова праця історика освіти. Методологія, наукова документація й презентація праці»; «Методологія дослідження, педагогічна практика»; «Критерій оцінки і рецензії наукових праць»; «Логіка наукового відкриття»; «Модель наукової педагогічної праці»; «Педагогічна герменевтика»; «Педагогічна творчість, Елементи теорії й досліджень»; «У пошуках моделі академічної дидактики»; «Лекції з логіки з елементами теорії знань»; «Філософія науки». Показово, що книги «Методи і техніки педагогічних досліджень» і «Вступ до методології педагогічних досліджень», які написав М. Лобоцькі (Mieczysław Łobocki) у 2006 р., мали п'яте видання. Зауважимо, що ці книги були надруковані у період 1961-2006 рр. [29].

Можемо зробити декілька попередніх узагальнень. По-перше, аналіз змісту окремих книг дає змогу підтвердити їх спорідненість з довоєнним періодом, коли в Польщі педагогіка розглядалася в нерозривному зв'язку з елементами логіки, психології, соціології. По-друге, методика ключових слів дає змогу виокремити спрямованість й тенденції досліджень. Для обґрунтування цієї ідеї доцільним має бути застосовано контент-аналіз. По-третє, до 1991 р. можемо назвати десяток книг методологічного спрямування. Після відомих історичних змін рахунок йде на сотні, що нагадує міжвоєнний період. По-четверте, значна кількість праць, присвячена методологічним аспектам написання дипломних і магістерських робіт, що забезпечувало підвищення методологічної культури здобувачів вищої освіти, а відтак створювало передумови для відповідного рівня роботи аспірантів і докторантів.

У контексті теми дослідження особливу увагу варто звернути на новаторські праці, які опублікував С. Пасіковські (Sławomir Pasikowski). Автор підкреслює значимість дотримання засад методології для об'єктивності знань, підвищення ефективності вирішення проблем, успішної комунікації. Перспективним є напрям оцінки досліджень в педагогічній періодиці (розуміння особливостей кількісних й якісних показників, оцінка експериментів, проєктів, коректність використання статистики, проблеми і гіпотези, достовірність результатів, методи збирання даних, вибір респондентів, узагальнення) [36].

Цікаві думки висловив Д. Кубіновські (Dariusz Kubinowski). Дослідник підкреслив динамічність і дискусійність розвитку методологічних праць педагогічного спрямування, розглянув історичні особливості (метод у грецькій мові означає «йти властивим шляхом») [30].

Закономірною стала поява в 2022 році фундаментальної колективної праці, доступної також у вигляді електронної книги «Методологія педагогіки гуманістичного спрямування» (Zbigniew Kwieciński, Tadeusz Lewowicki, Janusz Gnitecki, Stanisław Palka, Jacek Piekarski, Włodzimierz Prokopiuk, Marian Nowak, Dariusz Kubinowski, Krystyna Ablewicz, Teresa Bauman, Danuta Urbaniak-Zajac) [31].

У червні 2024 р. проведено дев'ятий семінар з методології педагогіки Польського педагогічного товариства «Від методології наук до дослідницьких практик у педагогіці». Учасники розглянули низку важливих питань: універсальні та специфічні аспекти якості педагогічних досліджень; вплив культури на зміни в методології вивчення суспільства; пізнавальний потенціал інновацій в наукових дослідженнях – важливість для педагогіки; «боротьба» щодо дотримання правил в рамках парадигми чи реконструкція традиційних умов створення знань; методологічна освіта педагогів – приклади добрих практик; творчі методи досліджень/дослідницька креативність в контексті ідеалу знань, окресленої парадигми; чи наближається «завершення нормативної методології» в суспільних дисциплінах»; правомірність досліджень, які виходять за межі методологічних правил [38].

На схвалення заслуговує практика тематичних випусків, характерних для педагогічної періодики. Наприклад, у 2023 р. журнал «Едукація», присвятив другий номер питанням методології. У вступному слові М. Новак підкреслив, що потреба в такому випуску обумовлена динамічними змінами в суспільному житті, розвитком культури, реалізацією мети навчання й виховання, новаторського й творчого спрямування досліджень, а відповідно і вищого рівня методологічних знань, нового рівня компетенції. Автори журналу аналізували такі актуальні питання як: значення методології для теоретично-практичного мислення педагогів; вивчення питань родини; антропологічні, онтологічні, аксіологічні аспекти змін у методології педагогічних досліджень, репрезентативність групи, яка вивчається; методологічна творчість; розвиток дослідницьких умінь здобувачів; методологічні виклики в контексті міжнародних досліджень; ефективність окремих методів; питання самореалізації; переваги феноменології для вивчення світу дитини [33].

Повчальним є досвід ознайомлення практиків з основами логіки. Достатньо згадати популярне видання логіки для юристів. У 2024 р. читачі, окрім друкованого варіанту, можуть придбати чотирнадцяте видання електронної книги. Важливими є нариси логіки для вчителів К. Айдукевича, основи математичної логіки, логічні аспекти навчання тощо. Підкреслимо, що кожне дослідження монографічного рівня має окремий розділ методологічного спрямування. Як приклад, можна назвати цікаву книгу М. Квятковскі (Vichal Kwiatkowski), присвячену характеристиці поколінь [32].

Виокремимо ще декілька аспектів досліджуваної проблеми. У процесі обґрунтування методологічних засад дослідження здобувачі освіти здебільшого використовують книги, які можна умовно поділити на дві групи. По-перше, це праці, в яких розглядаються теоретичні основи педагогічних досліджень. Це насамперед книга Т. Пільха (Tadeusz Pilch). Автор ще в 1972 р. опублікував працю «Засади педагогічних досліджень». Серед здобувачів вищої освіти найбільшою популярністю користується книга, яку написали Т. Пільх і Т. Бауман, яка присвячена основам педагогічних досліджень[37].

Майже в кожній магістерській роботі з педагогіки здобувачі використовують праці А. Машке. По-друге, доступною є серія праць методичного спрямування, в яких виокремлено методологічні аспекти [28].

Для підвищення рівня методологічної культури важливими чинниками є установи, які регулярно публікують результати оригінальних соціологічних досліджень: CBOS (Centrum Badań Opinii Społecznej) і Główny Urząd Statystyczny. Зауважимо ще один важливий аспект проблеми: В. Горішовські (Włodzimierz Goriszowski) ще в 2001 році на основі праць фахівців шістдесятих років (D. Anweiler, M. Debesse, B. Komorowski, B. Nawroczyński, R. Pachociński, J. Szatkowska, M. Wachowski, T. Wiloch) підготував статтю, присвячену методологічним засадам порівняльної педагогіки. Автор виокремив три періоди розвитку компаративістики: опис, порівняння переваг і недоліків, інтерпретація. У висновках підкреслюється неоднозначність оцінки освітніх систем, виокремлення предмету компаративістичних досліджень, проблеми практичного використання педагогічних ідей [26].

Закономірно, що в 2006 р. цей автор опублікував популярну серед здобувачів вищої освіти книгу «Методологічні основи педагогічних досліджень». Структура книги традиційна для польської методології: педагогіка як наука, структура знань, наукові закони, етапи процесу дослідження в науках про виховання, мета, гіпотези, проведення дослідження, узагальнення й висновки, показники, методи дослідження, методологічні основи досліджень з історії виховання, роль компаративістичних досліджень [27].

Упродовж останніх років під керівництвом відомого фахівця К. Шмідта проводяться системні дослідження, спрямовані на вивчення педагогіки творчості. Значна частина питань досягла методологічного рівня. В інших працях цього фахівця проблематика методології творчої діяльності поглиблюється. Своєрідним підсумком стали книги з назвою «Педагогіка творчості».

Ми виокремили досвід зарубіжних колег насамперед для того, щоб показати перспективні напрями досліджень для вітчизняних фахівців. На прикладі Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського можна продемонструвати, що ми маємо чим поділитися з представниками інших країн. Підкреслимо значимість окремих ідей. Свого часу

ми записали понад сто телевізійних передач «Розмови про важливе». Участь брали також здобувачі вищої освіти і викладачі. Це дало змогу виявити й популяризувати багато дидактичних проблем, зокрема й методологічного рівня. Частина цих матеріалів розміщена на сайті університету, використовується під час проведення занять, у процесі самостійної роботи, у процесі підготовки наукових досліджень. Маємо акцентувати увагу на тому, що Медіабанк ТНМУ сприяє ефективності цієї роботи. Логічним продовженням колективних досліджень стала новаторська монографія «Професійна лінгводидактика в контексті особистісної парадигми (2022 р.)», а також три науково-практичні конференції з аналогічною назвою. У 2025 р. розпочалася робота над новою колективною темою кафедри української мови «Медична риторика і комунікація в системі професійної лінгводидактики» (реєстраційний номер 0125U000116), що вимагатиме методологічного обґрунтування. У 2025 р. розпочався цикл телевізійних передач «Світ слова. Всесвіт мови». Відзначимо досягнення в науковому обґрунтуванні авторського курсу вивчення основ академічного письма (А. Вихрущ), блогології (С. Гнатишин), системної оцінки помилок здобувачів вищої освіти під час вивчення української мови за професійним спрямуванням (Т. Мельник), вивчення української мови здобувачами вищої освіти-іноземцями (М. Тишковець).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Час від часу спостерігається поєднання методологічної культури з методичними аспектами, системою потреб професійного вдосконалення, діалектичним мисленням, підґрунтям наукової компетентності тощо. Недостатньо аргументованим є протиставлення методологічної культури вчителів і викладачів минулих років у порівнянні з теоретичною підготовкою сучасних фахівців. Подальшого вивчення потребує філософське обґрунтування системи базових педагогічних понять. Серед основних завдань методологічної культури на теоретичному рівні доцільно виокремити: характеристику системи базових понять (людина, індивід, особистість, розвиток, творчість, виховання, дидактика, педагогіка, освіта, система, закономірність тощо). Одним із головних завдань сучасної педагогічної науки залишається пошук закономірностей виховного процесу. Подальший пошук неможливий без системної ретроспективної оцінки педагогічних явищ, розуміння компаративістичних засад розвитку. Експерти римського клубу в грудні 2017 року виокремили перспективне завдання для подальших досліджень, назвавши його інтегральним мисленням. На особистісному рівні для викладачів і вчителів важливим є розуміння й використання теоретичних узагальнень, їх апробація в умовах закладів освіти з врахуванням індивідуальних особливостей. Подальшого вивчення потребує досвід польських колег щодо розвитку методологічної культури здобувачів вищої освіти і аспірантів. Польські фахівці звертають увагу на методологічні аспекти дискримінації у процесі досліджень, особливості вивчення сексуальності дітей, причини і наслідки асоціальної

поведінки. Доцільно виокремити проблему рівня методологічної культури викладачів закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вихрущ А. В. Велика гра Германа Гессе. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Випуск 35. Т.2. С. 316–322.
2. Вихрущ А. В. Періодизація розвитку дидактичних систем. *Медицина освіти*. 2023. № 2. С. 11–17.
3. Вихрущ А. В., Данік Н. А. Методи навчання в системі дидактичної культури Галичини початку ХХ століття. *Медицина освіти*. 2023. № 1. С. 132–139.
4. Вихрущ А. В., Христенко О. Цінності студентів медичного університету: Теорія й практика. *Педагогічна наука і освіта XXI століття*. 2024. № 3. С. 15–27.
5. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. 308 с.
6. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне: Волинські обереги. 2012. 192 с.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне: Волинські обереги. 2011. 282 с.
8. Городинська О. Методологічна культура як важливий чинник становлення сучасного вчителя іноземної мови. URL: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/188304/187621> (дата звернення: 12.04.2025).
9. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки. Київ : А. П. Н., 2002. 223 с.
10. Дубасенюк О. А. Формування методологічної культури молодого дослідника у процесі його наукового становлення у сфері педагогіки. *Професійна освіта: педагогіка і психологія* / [за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало]. Ченстохова-Київ. 2009. Вип. XI. С. 67–74.
11. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г.Кремень. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 1040 с.
12. Кравцов В. Методологічна компетентність як показник формування методологічної культури майбутнього вчителя. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83100052.pdf> (дата звернення: 12.04.2025).
13. Кравцов В. О. Формування методологічної культури як чинник ефективної соціалізації майбутнього вчителя. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Кіровоград. 2010. Вип. 14. С. 183–187.
14. Лаврентьева О. О. Методологічна культура вчителя: у пошуках концептів професійної діяльності. *Теорія і практика професійного становлення особистості в соціокультурному просторі: монографія* / кол. авторів; ред. О. О. Лаврентьевої, О. П. Крупського, Є. В. Намлієва. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2014. С. 170–185.
15. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 248 с.
16. Ничкало Н. Г. Методологічна культура у науковому зростанні педагога-дослідника. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2016. Вип. 44. С. 22–29.
17. Освітологія: фахова підготовка: навчально-методичний посібник / За ред. В. О. Огневюка. Київ: ВП «Едельвейс». 2014. 612 с.
18. Семиченко В. А. Методологічна культура викладача вищої школи як умова формування його професіоналізму. *Науковий вісник МДУ*, 2010. Вип. 12. С. 154–160.

19. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: Монографія. Хмельницький: ХГПА, 2008. 324 с.
20. Сухомлинська О. Історико-педагогічне дослідження та його «околиці». *Шлях освіти*. 2005. № 4. С. 43–47.
21. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес в Україні: регіональний вимір. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9012/1/>. (дата звернення: 10.04.2025).
22. Сухомлинська О. В. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини ХХ століття. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint.971.pdf> (дата звернення: 10.04.2025).
23. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Зб. наук. праць до 10-річчя АПН України*. Ч. 1. Харків: ОВС, 2002. С. 37–54.
24. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків. 2018. 294 с.
25. Чернілевський Д. В. Методологія наукової діяльності : навчальний посібник : Вид. 2-ге, допов. Вінниця : Вид-во АМСКП, 2010. 484 с.
26. Goriszowski W. Metodologiczne podstawy pedagogicznych badań porównawczych. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/nauczyciel-i-szkoa/2001-tom-3-4-12-13/nauczyciel_i_szkola-r2001-t3_4_12_13-s18-27.pdf. (dostęp 30.04.2025).
27. Goriszowski W. Podstawy metodologiczne badań pedagogicznych. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły TWP. 236 s.
28. Korczyński S. Przygotowanie pracy dyplomowej z pedagogiki. Warszawa: Difin SA. 2013. 295 s.
29. Krajewski M. Badania pedagogiczne (Pedagogical research). Wybór bibliograficzny druków zwartych, czasopism pedagogiczno-przedmiotowych i witryn internetowych z wprowadzaniem. Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku. 2006. 55 s.
30. Kubinowski D. Metodologia badań pedagogicznych między normatywnością a opisowością. URL: <https://dspace.uni.lodz.pl/bitstream/handle/11089/31296/79-90-kubinowski.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (dostęp 20.04.2025).
31. Kubinowski D. Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie. Kraków: Impuls. 2022. 232 s.
32. Kwiatkowski M. Pokolenie Y na współczesnym rynku pracy. *Psychospołeczne uwarunkowania startu zawodowego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej. 2019. 330 s. URL: https://www.aps.edu.pl/media/3259846/pokolenie_2020.pdf (dostęp 20.04.2025).
33. Nowak M. Słowo wstępne. *Edukacja*. 2023. No. 2(165). P. 5–6.
34. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny. Warszawa: Żak. 2001. 468 s.
35. Palka S. Metodologia pedagogiki. *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T.III. Warszawa: Żak. 2004. S. 209–210.
36. Pasikowski S. Kultura metodologiczna i raportowanie badań empirycznych publikowanych w wiodących czasopismach poświęconych zagadnieniom edukacji. *Kultura i Edukacja*. 2014, nr 2. S. 103–133. URL: https://www.researchgate.net/publication/294428730_Kultura_metodologiczna_i_raportowanie_badan_empirycznych_publicowanych_w_wiodacych_czasopismach_poswieconych_zagadnieniom_educacji (dostęp 30.04.2025).
37. Pilch T., Bauman T. Zasady badań pedagogicznych. *Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Żak. 2001. 329 s.
38. IX seminarium metodologii pedagogiki Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego. Od ogólnej metodologii nauk do praktyk badawczych w pedagogice. URL:

<https://noe.uwb.edu.pl/aktualnosci/ix-seminarium-metodologii-pedagogiki-ptp-484.html>
(dostęp 30.05.2025).

REFERENCES

1. Vykhreshch A.V. Velyka hra Hermana Hesse [The Great Game of Hermann Hesse]. *Zakarpatski filolohichni studii*. 2024. Vypusk. 35. T.2. S. 316–322. [in Ukrainian]
2. Vykhreshch, A. V. Periodyzatsiia rozvytku dydaktychnykh system [Periodization of the Development of Didactic Systems]. *Medychna osvita*, 2023. No 2. S. 11–17. [in Ukrainian]
3. Vykhreshch A.V., Danik N.A. Metody navchannia v systemi dydaktychnoi kultury Halychyny pochatku XX stolittia [Teaching Methods in the System of Didactic Culture of Galicia at the Beginning of the 20th Century]. *Medychna osvita*. 2023. No. 1. S. 132–139. [in Ukrainian]
4. Vykhreshch A.V., Khrystenko O. Tsinnosti studentiv medychnoho universytetu: teoriia y praktyka [Values of Medical University Students: Theory and Practice]. *Pedahohichna nauka i osvita XX stolittia*. 2024. No.3. S.15 – 27. [in Ukrainian]
5. Honcharenko S. U. Pedahohichni doslidzhennia: metodolohichni porady molodym naukovtsiam [Pedagogical Research: Methodological Advice for Young Scientist]. / S. U. Honcharenko. Kyiv; Vinnytsia : TOV firma «Planer», 2010. 308 s. [in Ukrainian]
6. Honcharenko S. U. Pedahohichni zakony, zakonomirnosti, pryntsyipy. Suchasne tлумachennia [Pedagogical Laws, Regularities, and Principles: A Modern Interpretation]. Rivne: Volynski oberehy. 2012. 192 s. [in Ukrainian]
7. Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary]. Vydannia druhe, dopovnene y vypravlene]. / S.U. Honcharenko. Rivne: Volynski oberehy, 2011. 282 s. [in Ukrainian]
8. Horodynska O. Metodolohichna kultura yak vazhlyvyi chynnyk stanovlennia suchasnoho vchytelia inozemnoi movy [Methodological Culture as an Important Factor in the Development of the Modern Foreign Language Teacher]. URL: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/188304/187621> (data zvernennia: 12.06.2025). [in Ukrainian]
9. Hupan N. M. Ukrainska istoriografii istorii peda-hohiky [Ukrainian Historiography of the History of Pedagogy]. Kyiv: A. P. N., 2002. 223 s. [in Ukrainian]
10. Dubaseniuk O.A. Formuvannia metodolohichnoi kultury molodoho doslidnyka u protsesi yoho naukovo stanovlennia u sferi pedahohiky [Formation of the Methodological Culture of a Young Researcher in the Process of Their Scientific Development in the Field of Pedagogy]. *Profesiina osvita:pedahohika i psykhohohiia* / [za red. T. Levovytskoho, I.Vilsh, I. Ziaziana, N.Nychkalo]. Cherkasiv-Kyiv. 2009. Vyp. XI. S. 67-74. [in Ukrainian]
11. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. / Akad. ped. nauk Ukrainy; holovnyi red. V. H. Kremen. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 1040 s. [in Ukrainian]
12. Kravtsov V. Metodolohichna kompetentnist yak pokaznyk formuvannia metodolohichnoi kultury maibutnoho vchytelia [Methodological Competence as an Indicator of the Formation of Methodological Culture of a Future Teacher]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83100052.pdf> (data zvernennia: 12.06.2025). [in Ukrainian]
13. Kravtsov V. O. Formuvannia metodolohichnoi kultury yak chynnyk efektyvnoi sotsializatsii maibutnoho vchytelia [Formation of Methodological Culture as a Factor of Effective Socialization of a Future Teacher]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi* : zb. nauk. prats. Kirovohrad, 2010. Vyp. 14. S.183–187. [in Ukrainian]
14. Lavrentieva O.O. Metodolohichna kultura vchytelia: u poshukakh kontseptiv profesiinnoi diialnosti [Methodological Culture of a Teacher: In Search of Concepts of Professional Activity]. *Teoriia i praktyka profesiinoho stanovlennia osobystosti v sotsiokulturnomu prostori: monohrafiia* /

kol. avtoriv; red. O.O. Lavrentievoi, O.P. Krupskoho, Ye.V. Namliieva. Dnipropetrovsk: Aktsent. P. 2014. S. 170–185. [in Ukrainian]

15. Metodolohichni zasady pedahohichnoho doslidzhennia : monohrafiia [*Methodological Principles of Pedagogical Research: Monograph*]. / avt. kol. : Ye. M. Khrykov, O. V. Adamenko, V. S. Kurylo ta in. ; za zah. red. V. S. Kuryla, Ye. M. Khrykova ; Derzh. zakl. «Luh. nats. un-t imeni Ta-rasa Shevchenka». Luhansk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2013. 248 s. [in Ukrainian]

16. Nychkalo N.H. Metodolohichna kultura u naukovomu zrostanni pedahoha-doslidnyka [*Methodological Culture in the Scientific Growth of a Teacher-Researcher*]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. 2016. Vyp. 44. S. 22 – 29. [in Ukrainian]

17. Osvitolohiia: fakhova pidhotovka: navchalno-metodychnyi posibnyk [*Educology: Professional Training: Teaching Guide*]. Za red.. V.O. Ohneviuka. V.O. Ohneviuk, S.O. Sysoieva, O.O. Drach ta in. Kyiv: VP «Edelveis». 2014. 612 s. [in Ukrainian]

18. Semychenko V. A. Metodolohichna kultura vykladacha vyshchoi shkoly yak umova formuvannia yoho profesionalizmu [*Methodological Culture of a Higher Education Teacher as a Condition for the Formation of His Professionalism*]. *Naukovyi visnyk MDU*, 2010. Vyp. 12. S. 154–160. [in Ukrainian]

19. Sysoieva S.O. Osvita i osobystist v umovakh postindustrialnogo svitu: Monohrafiia [*Education and Personality in the Conditions of the Post-Industrial World: Monograph*]. Khmelnytskyi: KhHPA, 2008. 324 s. [in Ukrainian]

20. Sukhomlynska O. Istoryko-pedahohichne doslidzhennia ta yoho «okolytsi» [*Historical-Pedagogical Research and Its «Margins»*]. *Shliakh osvity*. 2005. No. 4. S. 43-47. [in Ukrainian]

21. Sukhomlynska O. V. Istoryko-pedahohichnyi protses v Ukraini: rehionalnyi vymir [*Historical-Pedagogical Process in Ukraine: Regional Dimension*]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9012/1/> (data zvernennia: 10.06.2025). [in Ukrainian]

22. Sukhomlynska O.V. Metodolohiia doslidzhennia istoryko-pedahohichnykh realii druhoi polovyny XX stolittia [*Methodology of Research into the Historical and Pedagogical Realities of the Second Half of the 20th Century*]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint.971.pdf> (data zvernennia: 10.06.2025). [in Ukrainian]

23. Sukhomlynska O. V. Periodyzatsiia pedahohichnoi dumky v Ukraini: kroky do novoho vymiru [*Periodization of Pedagogical Thought in Ukraine: Steps Toward a New Dimension*]. *Zb. nauk. prats do 10-ricchhia APN Ukrainy*. Ch. 1. Kharkiv: OVS, 2002. S. 37–54. [in Ukrainian]

24. Khrykov Ye. M. Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia : monohrafiia [*Methodology of Pedagogical Research: Monograph*]. Kharkiv. 2018. 294 s. [in Ukrainian]

25. Chernilevskyi D. V. Metodolohiia naukovoï diialnosti : navchalnyi posibnyk [*Methodology of Scientific Activity: Textbook*]: Vyd. 2-he, dopov. / red. prof. D. V. Chernilevskoho. Vinnytsia : Vyd-vo AMSKP, 2010. 484 s. [in Ukrainian]

26. Goriszowski W. Metodologiczne podstawy pedagogicznych badań porównawczych [*Methodological Foundations of Comparative Pedagogical Research*]. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/nauczyciel-i-szkoa/2001-tom-3-4-12-13/nauczyciel_i_szkola-r2001-t3_4_12_13-s18-27.pdf. (dostęp 30.04.2025). [in Polish]

27. Goriszowski W. Podstawy metodologiczne badań pedagogicznych [*Methodological Foundations of Pedagogical Research*]. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły TWP. 236 s. [in Polish]

28. Korczyński S. Przygotowanie pracy dyplomowej z pedagogiki [*Preparation of a Diploma Thesis in Pedagogy*]. Warszawa: Difin SA. 2013.295 s. [in Polish]

29. Krajewski M. Badania pedagogiczne [Pedagogical Research]. Wybór bibliograficzny druków zwartych, czasopism pedagogiczno-przedmiotowych i witryn internetowych z wprowadzaniem. Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku. 2006. 55 s. [in Polish]
30. Kubinowski D. Metodologia badań pedagogicznych między normatywnością a opisowością [Methodology of Pedagogical Research Between Normativity and Descriptiveness]. URL: <https://dspace.uni.lodz.pl/bitstream/handle/11089/31296/79-90-kubinowski.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (dostęp 20.04.2025). [in Polish]
31. Kubinowski D. Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie [Methodology of Humanistically Oriented Pedagogy]. Kraków: Impuls. 2022. 232 s. [in Polish]
32. Kwiatkowski M. Pokolenie Y na współczesnym rynku pracy [Generation Y in Today's Labor Market]. *Psychospołeczne uwarunkowania startu zawodowego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej. 2019. 330 s. URL: https://www.aps.edu.pl/media/3259846/pokolenie_2020.pdf. (dostęp 20.04.2025). [in Polish]
33. Nowak M. Słowo wstępne [Preface]. *Edukacja*. 2023, 2(165), 5–6. [in Polish]
34. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny [New Pedagogical Dictionary]. Warszawa: Żak. 2001. 468 s. [in Polish]
35. Palka S. Metodologia pedagogiki [Pedagogical Methodology]. *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T.III. Warszawa: Żak. 2004. S. 209–210. [in Polish]
36. Pasikowski S. Kultura metodologiczna i raportowanie badań empirycznych publikowanych w wiodących czasopismach poświęconych zagadnieniom edukacji [Methodological Culture and Reporting of Empirical Research Published in Leading Journals Devoted to Education Issues]. *Kultura i Edukacja*. 2014, nr 2, s. 103-133. URL: <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/8150/Kultura%20metodologiczna%20i%20raportowanie%20bada%c5%84%20empirycznych%2c%20Pasikowski.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (Dostęp 30.04.2025) [in Polish].
37. Pilch T., Bauman T. Zasady badań pedagogicznych [Principles of Pedagogical Research]. *Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Żak. 2001. [in Polish]
38. IX seminarium metodologii pedagogiki Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego. Od ogólnej metodologii nauk do praktyk badawczych w pedagogice [IX Seminar on Pedagogical Methodology of the Polish Pedagogical Society. From General Methodology of Science to Research Practices in Pedagogy]. URL: <https://noe.uwb.edu.pl/aktualnosci/ix-seminarium-metodologii-pedagogiki-ptp-484.html> (Dostęp: 30.05.2025). [in Polish]

**METHODOLOGICAL CULTURE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS'
STUDENTS**

Anatolii VYKHRUSHCH

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor,
Head at the Ukrainian Language Department of Ternopil
I.Horbachevsky National Medical University,
Ternopil, Ukraine

ORCID: 0000-0002-4177-4614

e-mail: anatonlwychruszcz@ukr.net

Abstract. Abstract. In recent years, there has been an increasing interest in issues of methodology. This will enable us to approach an understanding of the regularities in the development of pedagogical systems and personality, and to avoid inaccuracies in organizing the educational process. We are witnessing difficulties in defining the essence of basic concepts and in arguing for the reform of general education schools, higher education institutions, and so on. Raising the theoretical level of participants in the educational process and researchers will make it possible to systematically assess the impact of methodology on methods, improve the system of professional development, use the advantages of dialectical thinking, and build the foundation of scientific competence, etc. It is necessary to avoid contrasting the methodological culture of teachers of previous years with that of teachers in the New Ukrainian School (NUS). Further study is needed on the philosophical substantiation of the experiences of other countries. Among the main tasks of methodological culture at the theoretical level, it is advisable to generalize the experience of Polish authors on the issues of integrating pedagogy and philosophy, and the didactics of creativity. Further research requires a systematic retrospective assessment of pedagogical phenomena, an understanding of the comparative basis of development, and the prerequisites for implementing the proposals of the Club of Rome experts regarding integral thinking. At the personal level for lecturers and teachers, it is important to understand and use theoretical generalizations, and to test their effectiveness in the conditions of educational institutions, taking into account individual characteristics. Polish specialists draw attention to methodological aspects of discrimination in the research process, features of studying sexuality, children, overcoming crises, theoretical foundations of affirming values, and pedagogical personology. It is advisable to single out the issue of the level of methodological culture of students. Let us note the advantages and threats of artificial intelligence.

Keywords: methodology, culture, student, development, creativity.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2025 р.